

В.С. Ложечкін

Донецький національний університет, Україна

ЕТАПИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА (1989 – 2004 рр.)

У статті досліджені основні етапи та особливості інтеграції Республіки Польща до Євросоюзу. Висвітлені головні проблеми та механізми багатостороннього співробітництва Польщі зі Співтовариством. Проаналізовані напрями трансформації польського суспільства. Автором розроблена періодизація процесу європейської інтеграції Польщі та узагальнений історичний досвід цього процесу.

Революційні події 1989 – 1990 рр. в країнах Центральної та Східної Європи, що привели до падіння комуністичних режимів і виходу на міжнародну арену нових демократичних держав, корінним чином змінили стосунки в Європі в цілому. Поставши на шлях демократичного розвитку, ці країни висловили бажання включитися в процес інтеграції європейських держав. У цих умовах проведення структурних реформ і підготовки до вступу в ЄС було особливо важким. Республіка Польща (РП) однією з перших країн Східної Європи заявила про членство в ЄС як про свою стратегічну мету. Інтерес до Польщі обумовлений і тим, що вона, знаходячись у найбільш важкому економічному стані відносно інших країн соціалістичного табору, змогла успішніше за всіх провести економічні реформи. У цьому контексті аналіз проблем, з якими зіткнулася Польща в процесі підготовки до вступу в ЄС, а також аналіз заходів, які дозволили їй здолати ці проблеми, стає дуже актуальним для колишніх соціалістичних країн, які готуються до вступу до ЄС.

Окремі аспекти процесу зближення РП з Європейським союзом отримали певне висвітлення як в науковій літературі, так і в періодичному друці. У зарубіжній історіографії існує значна кількість досліджень, присвячених загальним питанням європейської інтеграції [1-3]. Більш ретельно вивчають історію вступу Речі Посполитої до ЄС польські дослідники [4-7]. У вітчизняній історіографії проблемі європейської інтеграції РП поки що не приділяється достатньої уваги, але все ж таки можна відзначити деякі наукові доробки [8-9]. Отже, наявність матеріалу створила потребу в його науковому аналізі та узагальненні.

Мета роботи полягає у дослідженні основних етапів і особливостей інтеграції РП до Євросоюзу. Для її досягнення передбачається проаналізувати еволюцію відносин між РП та ЄС та розробити періодизацію європейської інтеграції Польщі. Задля вирішення поставлених завдань були використані як загальнонаукові методи дослідження (синтезу, індукції та дедукції, структурного аналізу), так і спеціальні історичні (проблемно-історичний, типологічний, діахронний).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у дослідженні історичного ходу європейської інтеграції Республіки Польща. Завдяки залученню різноманітних джерел детально висвітлено процес розвитку відносин між ЄС та РП і розроблено періодизацію цього процесу.

Результати роботи можуть бути використані дослідниками, що вивчають процес і наслідки інтеграції до ЄС країн з перехідною економікою. Дані дослідження також можуть бути використані як посібник для практичного вирішення ряду важливих і першочергових завдань країн, які прагнуть вступити до ЄС. Також цей матеріал може бути застосований в навчально-методичній і виховній роботі в загальноосвітніх і вищих школах.

З політичної точки зору зближення Польщі з ЄЕС почалося з червня 1988 р., саме тоді ЄЕС і СЕВ підписали Спільну Декларацію про взаємне визнання. Ця подія дозволила встановити дипломатичні відносини РП з Європейською спільнотою. З приходом до влади уряду Т. Мазовецького в 1989 р. Польща заявила про членство в ЄС як про свою стратегічну мету. На практиці початок європейської інтеграції був покладений підписанням у 1989 р. Договору про торговельну і економічну співпрацю між Польщею і ЄЕС. Він привів до відміни більшості кількісних обмежень зовнішньоторговельного обороту між сторонами, зниження рівня митних зборів на промислові товари, що експортуються з Польщі в ЄЕС, і визначив рамки співпраці в майбутньому. Цей договір став відповідним пунктом у проведенні подальших переговорів щодо інтеграції Польщі до ЄС.

Уперше офіційно про намір Польщі вступити до складу ЄЕС заявив прем'єр-міністр країни Т. Мазовецький під час виступу в європейському парламенті в лютому 1990 р. Саме це дозволило 19 травня 1990 р. Польщі звернутися з офіційною заявою про початок переговорів щодо вступу до ЄЕС. 17 січня 1990 р. голова Комісії ЄЕС Жак Делор (J. Delors) запропонував країнам Центральної і Східної Європи укласти зі Співтовариствами договори про асоціації, які дозволили б створити «інституційні рамки для справжнього діалогу, спільних дій в області політики та економіки, розширення технічної, культурної, наукової, торговельної і фінансової співпраці» [10]. Ця ініціатива стала імпульсом для початку переговорів, що привели 1 грудня 1991 р. до підписання Європейського Договору між Польщею і ЄЕС. Договір утворив міжнародно-правову базу для подальшої політичної і економічної інтеграції країни до ЄС. Ця подія започаткувала політичний діалог між Польщею і Співтовариством, а також створила умови поступової лібералізації торгівлі. Європейський пакт набув чинності 1 лютого 1994 р., причому частина III пакту, що стосується торгівлі і проблем, пов'язаних з торгівлею, почала діяти з 1 березня 1992 р. У договорі знайшла місце низка статей, що стосуються проблем співпраці в області політики, науки і культури, а також необхідності пристосування правової системи асоційованої країни до норм ЄС, що істотно відрізняє цей документ від підписаних раніше асоціативних угод (наприклад, між ЄС і Туреччиною, Мальтою, Грецією).

Важливе значення для стабілізації польської економіки, продовження курсу реформ та глибшої інтеграції в ЄС має допомога Співтовариства. У Договорі про асоціацію ЄС узяв на себе зобов'язання надати Польщі допомогу з метою підтримки реформ. Вона надавалась в трьох видах: безвідплатної – програма PHARE, кредитів Європейського Інвестиційного Банку та тимчасової допомоги в надзвичайних ситуаціях, необхідної для стабілізації економіки.

Необхідно зауважити, що Польська держава, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., приділяла велике значення розвитку регіонального та міжнародного співробітництва, що відіграло позитивну роль в процесі європейської інтеграції (участь у Вишеградському об'єднанні, Раді держав Балтійського моря, співпраця з ОБСЄ, НАТО, Радою Європи тощо).

Намагання ряду держав Центральної та Східної Європи отримати членство в ЄЕС та зміна міжнародного становища в цілому прискорили інтеграційні процеси і в самому Співтоваристві. На засіданні Європейської Ради, що відбулося 9 – 10 грудня 1991 р. в Маастрихті, глави держав і урядів Європейського Економічного Співтовариства уклали угоди про політичний, економічний та монетарний союз, які разом становлять Договір про Європейський Союз. Договір набув чинності 1 листопада 1993 р. після його ратифікації усіма сторонами.

Ключове значення для Польщі мав саміт країн-членів ЄС у Копенгагені, який відбувся 21 – 22 червня 1993 р. Саме тут Європейська Рада сформулювала політичні і економічні критерії вступу:

– стабільність державного устрою, який гарантує демократію та законність дотримання прав людини й основних свобод, захист прав національних меншин;

- функціонування ринкової економіки, здатної впоратися з конкуренцією й ринковим тиском, який існує в ЄС;
- можливість виконати всі зобов'язання, які випливають із членства в ЄС;
- здатність Союзу поглинути нових учасників [11, р. 13].

Треба відзначити, що всі ці вимоги виявилися занадто широко сформульованими та складними для виконання. Не було впроваджено чіткої системи оцінки виконання критеріїв, за якими визначається ступінь їх виконання.

Після остаточного набуття чинності Європейського договору, 5 квітня 1994 р. Польща зробила заяву для членства в ЄС. Починаючи з цього року на всі саміти Європейської Ради почали запрошувати президента та міністра закордонних справ Польщі.

Наступним кроком був Ессенський саміт Європейської Ради (грудень 1994 р.), який надав новий імпульс відносинам ЄС з РП. На ньому було проголошено, що країни-асоційовані члени ЄС, можуть згодом стати повноправними, якщо вони будуть спроможні виконати всі копенгагенські критерії. Також була прийнята спеціальна стратегія комплексу заходів, спрямованих на розвиток структурованого діалогу між ЄС та Польщею, підтримку зростання економічних показників, допомогу у адаптації національного законодавства до норм ЄС та підготовку до виходу на загальноєвропейські ринки.

Країнам, що лише кілька років тому стали на шлях демократичного розвитку, було занадто важко адаптувати законодавчу базу до норм ЄС, що створювалися протягом десятиріч. Тому 26 – 27 червня 1995 р. Європейська Рада в Каннах прийняла Білу книгу в справі інтеграції країн Центральної і Східної Європи до ЄС. У книзі була визначена мета та черговість заходів у приведенні польського законодавства у відповідність до правових актів Співтовариства – *acquis communautaire*. Мова йшла не лише про формальну адаптацію законодавства, а й про створення інституцій, що забезпечують його дотримання й реалізацію на практиці. В грудні того ж року відбувся саміт Європейської Ради у Мадриді. Передбачалось виробити висновки щодо готовності набуття Польщею повноправного членства. Також планувалось проведення конференцій польського уряду з урядами країн-членів ЄС [12, р. 19].

Щоб якнайкраще підготуватися до входження до складу ЄС, 8 серпня 1996 р. польський Сейм своїм законом створив Комітет Європейської Інтеграції – інституцію, відповідальну за процес європейської інтеграції Польщі. Крім того, цей орган координував діяльність уряду у сфері отримання закордонної допомоги. За 1990 – 1996 рр. Польща отримала від ЄС за програмою PHARE майже 1,4 млрд єкю [13, р. 10].

Зобов'язання Польщі до інтеграції в черговий раз було підкреслене президентом А. Квасневським в Європейському коледжі 6 листопада 1996 р.: «Перетворення в Польщі полягає не лише в реформі економіки, але також і у відкритті до світу. Відкритість – історична традиція Польщі. Участь в природних інтегральних процесах нашого континенту – частка нашого розуміння польського суверенітету. Для нас перспектива об'єднання Європи – історичний виклик. Ми думаємо не лише про пільги, які ми отримуємо від вступу до ЄС. Ми також знаємо про зобов'язання, покладені на нас від нашої ролі в об'єднанні континенту» [13, р. 8].

15 липня 1997 р. Європейською Комісією були представлені Висновки, що містилися у «Порядку денному 2000». В них йшлося про стан трансформації країн, що претендують на повноправне членство в ЄС. Темпи реформ у Польщі визнані достатніми. Зазначалось, що «Польща представляє особливість демократії зі стійкими установами, що гарантують верховенство закону, права людини, повагу і захист меншин... польська економіка може бути розцінена як функціонуюча ринкова економіка» [13, р. 18-35]. На основі положень документу були визначені конкретні напрями подальшого вдосконалення перетворень у країні. Таким чином, Європейською Комісією було виражено згоду розпочати процес переговорів ЄС з шістьма державами-кандидатами – Польщею, Чехією, Угорщиною, Словенією, Естонією і Кіпром.

У 1997 році в ході роботи Люксембурзького саміту Європейська Рада встановила термін початку переговорів із Польщею. Також саміт затвердив механізм вступу, головними інституційними елементами якого були міжурядові конференції. 31 березня 1998 р. у Брюсселі розпочалися офіційні переговори відносно членства Польщі в ЄС. Вони тривали до грудня 2002 р. та проводилися в два етапи: спочатку аналізувалася відповідність законодавства кандидата із законодавством ЄС, а потім починалася фаза докладних переговорів з 30 тематичних розділів щодо конкретних умов вступу. Найбільш проблемними в процесі переговорів стали питання працевлаштування польських громадян у державах Європейського Союзу, приєднання польського аграрного сектора до спільної європейської аграрної політики, охорони навколишнього середовища, допомоги державним підприємствам, дозволу на придбання польської землі іноземцями, приведення польських продуктів до норм якості ЄС, розмір фінансових внесків Польщі в бюджет ЄС. З боку ЄС у переговорах брали участь Європейська Рада, Рада ЄС, а також Європейська комісія. Польську сторону репрезентували прем'єр-міністр, міністр закордонних справ, секретар комісії Європейської Інтеграції, а також голова переговорів із євроінтеграції Речі Посполитої, який керував усіма учасниками переговорного процесу (спочатку ним був Ю. Кулаковський, пізніше – Ю. Троцинський).

У 1998 р. польський уряд прийняв Національну стратегію інтеграції, у якій було підсумовано вже реалізовані інтеграційні заходи й визначені конкретні дії на 1998 – 2002 рр., які б дозволяли РП наблизитися до ЄС.

У грудні 1999 р. на саміті Європейської Ради у Гельсінкі було визначено, що голосування з приводу прийому нових членів може відбутися вже наприкінці 2002 р.

На саміті в Ніцці в грудні 2000 р. керівники 15 європейських держав затвердили реформу ЄС. Ухвалення перетворень у державах-членах ЄС тривало два роки. Польща мала увійти в шістку найбільш широко представлених у європейських інституціях країн-членів ЄС. Країна здобула в майбутній Раді Міністрів ЄС 27 із 345 голосів, крім того, із 732 місць в Європарламенті Польщі відводилось 54 місця.

На засіданні Європейської Ради в червні 2001 р. було визначено, що країни-кандидати, які позитивно закінчать євроінтеграційні переговори до кінця 2002 р., зможуть приєднатися до співтовариства в 2004 р. РП закінчила переговори з ЄС 13 грудня 2002 р. на саміті Європейської Ради в Копенгагені.

19 лютого 2003 р. Європейська Комісія виробила єдиний підсумковий документ стосовно переговорного процесу, де зазначалось, що усі країни-кандидати виконали у повному обсязі політичний критерій членства у ЄС. Виконання економічного критерію та адаптація законодавства мали завершитися до початку 2004 р.

У квітні 2003 р. Європарламент та Рада Європейського Союзу затвердили пропозицію щодо входження Польщі до ЄС 1 травня 2004 р. Урочисте підписання Афіньської угоди про приєднання відбулося 16 квітня 2003 р. До неї додатково були розроблені Акт, що стосується умов вступу, механізмів делегування представників від кожної країни до загальноєвропейських інституцій та спеціальні додатки. Також у документі були визначені розміри дотацій із бюджету ЄС новим членам на 2004 – 2006 рр. За цим положенням РП мала отримати 1442,8 млн євро [14, р. 41]. З червня 2003 р. до березня 2004 р. Угода про приєднання Польщі (та 9 інших країн) до ЄС була ратифікована всіма країнами-членами ЄС.

У самій Польщі в червні 2003 р. відбувся референдум із питання приєднання країни до ЄС. 77,85 % учасників голосування висловили згоду. В конституцію Речі Посполитої були внесені відповідні зміни, які закріплювали членство країни в ЄС. Також відзначався пріоритет законодавства Співтовариства.

1 травня 2004 р. Польща офіційно стала членом ЄС. Святкове прийняття 10 держав до ЄС відбулось у Дубліні. Ця подія завершила складний майже 15-літній підготовчий

період, протягом якого РП послідовно виконувала умови прийому в ЄС, і одночасно ознаменувала початок нового періоду в житті країни.

Отже, аналіз інтеграції Польщі до ЄС дозволяє умовно розділити цей процес на чотири етапи. Перший починається у 1989 р. – з моменту підписання Договору про торговельну і економічну співпрацю між Польщею і ЄЕС і закінчується в 1991 р. підписанням угод про асоційоване членство країни в Співтоваристві. Цей етап характеризується початком діалогу та включенням Польщі в орбіту економічної політики ЄЕС. Другий етап тривав до 1998 р. В цей час сторони вже чітко визначають цілі та завдання на шляху до більш глибокої інтеграції. Третій етап припадає на 1998 – 2002 рр., коли проводяться офіційні переговори щодо членства РП в ЄС. Останній, четвертий етап, є періодом ратифікації досягнутих домовленостей. Завершується він 1 травня 2004 р., коли країна набула повноправного членства в ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Marise C. The enlargement of European Union / Marise C. – New-York: Oxford Universiti Press, 2005. – 256 p.
2. Frazer C. The future of Europe. Integration and enlargement / Frazer C. – London: Rutledge, 2005. – 170 p.
3. Green Cowles M., Dinan D. Developments in the European Union / Green Cowles M., Dinan D. – London: Palgrave Macmillan, 2004. – 341 p.
4. Doliwa – Klepacki Zbigniew M.: Integracja europejska / Doliwa – Klepacki Zbigniew M. – Białystok: Temida 2, 2000.
5. Droga Polski do Unii Europejskiej: negocjacje, dyplomacja i różnice kulturowe: praca zbiorowa / [pod red. Tadeusza Sporka]. – Katowice: Wydaw. Uczelniane AE, 2001.
6. Integracja europejska w perspektywie XXI w.: wyzwania dla Polski. – Warszawa: «Elipsa», 2003.
7. Polska polityka integracyjna po przystąpieniu do Unii Europejskiej / [pod redakcją Józefa Fiszera]. – Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 2006.
8. Басараб М.Б. Досвід європейської інтеграції Польщі: перспективи для України: Дис... канд. політ. наук: 21.01.01 / М.Б. Басараб. – К., 2004. – 165 с.
9. Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: можливості для України: аналітичні оцінки / [під ред. В.І. Андрійко]. – Ужгород: Вид. В. Падяка, 2003. – 237 с.
10. «Le Monde Diplomatique», лютий 1990 р.
11. Presidency Conclusions / Copenhagen European Council (21 – 22 June 1993) // Bulletin of the European Communities. – 1993. – № 6. – P. 7-23.
12. Conclusions of Presidency / Madrid European Council (15 – 16 December 1995) // Bulletin of the European Communities. – 1995. – № 12. – P. 9-51.
13. Agenda 2000 – Commission Opinion on Poland's Application for Membership of the European Union. – Brussels, 1997. – 122 p.
14. Documents concerning the accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic to the European Union // Official Journal of the European Union, L. – 2003. – Vol. 46, № 236.

V.S. Lozhechkin

Этапы европейской интеграции Республики Польша (1989 – 2004 рр.)

В статье исследованы основные этапы и особенности интеграции Республики Польша в Евросоюз. Освещены главные проблемы и механизмы многостороннего сотрудничества Польши с Содружеством. Проанализированы направления трансформации польского общества. Автором разработана периодизация процесса европейской интеграции Польши и обобщен исторический опыт этого процесса.

V.S. Lozhechkin

The Stages of European Integration of Republic Poland (1989 – 2004 ys)

In the article the basic stages and features of integration of Republic Poland to European Union are investigated. Main problems and mechanisms of multilateral collaboration of Poland with Concord are covered. Directions of transformation of Polish society are analysed. A division into periods of process of European integration of Poland developed and historical experience is generalized by the author.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2009.